

«СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ ШӘКӘРІМ АТЫНДАҒЫ УНИВЕРСИТЕТІ» КеАҚ
НАО «УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ ШАКАРИМА ГОРОДА СЕМЕЙ»

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ ШӘКӘРІМ АТЫНДАҒЫ УНИВЕРСИТЕТІ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛДАРЫНЫҢ ЖАРИЯЛАНЫМ ЭТИКАСЫ ТУРАЛЫ ЕРЕЖЕСІ

СЕМЕЙ 2025

«СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ ШӘКӘРІМ АТЫНДАҒЫ УНИВЕРСИТЕТІ» КОММЕРЦИЯЛЫҚ ЕМЕС АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМЫ		
3 деңгейдегі СМЖ құжаты	Ереже	Е 042-2.06-2025
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті ғылыми журналдарының жарияланым этикасы туралы ережесі	Баспа № 1 20.04.2021 басылымның орнына Баспа № 2 14.02.2025 ж.	

Бекітемін

Басқарма Төрағасы – Ректор м.у.а

Ж. Қалибекқызы

« 14 »

02 2025 ж.

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ ШӘКӘРІМ АТЫНДАҒЫ УНИВЕРСИТЕТІ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛДАРЫНЫҢ ЖАРИЯЛАНЫМ ЭТИКАСЫ ТУРАЛЫ ЕРЕЖЕСІ

Алғы сөз**ӘЗІРЛЕГЕН**

Ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру орталығы

ҒЗҰО басшысы

 А. Байкадамова « 14 » 02 2025 ж.

КЕЛІСІЛДІ

Заң бөлімінің басшысы

 Э. Токенова « 14 » 02 2025 ж.

Білім беру сапасын
бағалау орталығының
басшысы

 Ж. Орынканова « 14 » 02 2025 ж.

МАЗМҰНЫ

1. Қолдану саласы	4
2. Нормативтік сілтемелер.....	4
3. Жалпы ережелер.....	4
4. Терминдер және түсініктер	5
5. Ғылыми этиканың негізгі принциптері.....	8
6. Баспагердің қызметіндегі жарияланым этикасының принциптері	8
7. Редакциялық алқа жариялау этикасының принциптері.....	9
8. Автордың ғылыми жарияланым этикасының принциптері	10
9. Рецензенттің жариялау этикасының принциптері.....	12
10. Жасанды интеллектке арналған жариялау этикасының принциптері.....	14
11. Жариялау этикасының қағидаттарын, нормалары мен стандарттарын сақтау.....	15
12. Автордың ресми шағым беруі және оның қаралуы.....	15
13. Жариялау этикасы қағидаттары бұзылған жағдайда қолданылатын шаралар.....	16
14. Өзгерістер енгізу тәртібі.....	16
15. Жауапкершілікті бөлу	17

1 ҚОЛДАНУ САЛАСЫ

1.1 «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ (бұдан әрі – Шәкәрім университеті) ғылыми журналдарға арналған жарияланым этикасы туралы осы ереже (бұдан әрі – ереже) ғылыми журналдарға арналған жарияланым этикасының негізгі басшылық қағидаттарын білдіреді және ғылыми мақалаларды жариялау процесінде ғылыми редактор, редакциялық алқа мүшелері, ғылыми мақалалардың авторлары мен рецензенттер арасындағы қатынастарды реттеуге арналған.

1.2 Осы Ереженің мақсаты өзара іс-қимыл процесінде ғылыми редакторлар, рецензенттер, ғылыми мақалалардың авторлары, Шәкәрім университетінің ғылыми журналдары редакциялық алқасының мүшелері басшылыққа алуы тиіс ғылыми этика қағидаттары мен нормаларын баяндау болып табылады.

1.3 Ереженің міндеті – Шәкәрім университетінің ғылыми журналдарында жарияланымның моральдық және этикалық аспектілерін және жариялау процесіне қатысушылардың барлығының жауапкершілігін атап көрсету.

2 НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

2.1 Осы Ереже сәйкес әзірленді:

- «Ғылым және технологиялық саясат туралы» Қазақстан Республикасының 2024 жылғы 1 шілдедегі № 103-VIII ҚРЗ Заңымен;
- ҚР БҒМ 12.01.2016 ж. № 20 «Ғылыми қызмет нәтижелерін жариялау үшін ұсынылатын басылымдар тізбесіне енгізу үшін ғылыми басылымдарға қойылатын талаптар» бұйрығымен;
- жариялау этикасы жөніндегі комитеттің талаптарына сәйкес (COPE),
- Scopus (Elsevier) журналдарын жариялаудың этикалық принциптері.

3 ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

3.1 Осы Ереже университетте жарияланған ғылыми журналдардағы жарияланымдар этикасының негізгі принциптері мен нормаларын айқындайды.

3.2 Осы Ереже жариялау процесінде ғылыми редакторлардың, редакциялық алқа мүшелерінің, рецензенттер мен авторлардың мінез-құлық нормаларын; мүдделер қақтығысын анықтау жөніндегі шараларды; этикалық емес мінез-құлықты, мақалаларды кері қайтарып алу және түзету жөніндегі нұсқаулықтарды, түзетулер мен теріске шығаруларды жариялауды айқындайды.

3.3 Әрбір автор, ғылыми редактор, рецензент, ғылыми журналдардың редакциялық алқасының мүшесі Ереженің қағидаттары мен нормаларын мүлтіксіз сақтауға міндетті. Этикалық қағидаларды сақтау ғылыми журналдарды жариялаудың жоғары сапасын қамтамасыз ету үшін де, жариялау

процесіне қатысушылар арасында сенім мен құрмет қалыптастыру үшін де маңызды.

4 ТЕРМИНДЕР ЖӘНЕ ТҮСІНІКТЕР

4.1 *Автор (лар)* – бұл ғылыми-зерттеу жұмысының тұжырымдамасына, ғылыми дизайнына, орындалуына және түсіндірілуіне көп үлес қосқан және ғылыми мақала жасауға қатысқан адам немесе адамдар тобы (ұжым).

4.2 *Автордың аффилиациясы* – ғылыми еңбектерде, өтінімдерде, сауалнамаларда және ғылыми сыйлықтар, стипендиялар, гранттар алуға арналған басқа да құжаттарда көрсетілген ғалымның институционалды тиесілігі, жұмыс орны.

4.3 *Жарияланымның қайталануы* – автордың жарияланған зерттеулерінің негізінде шамалы өзгерістер енгізе отырып орындалған жарияланым, мақаланың атауын, аннотациясын, ішінара мәтінін және т.б. өзгерту немесе мақаланың басқа тілге аударылған мәтіні, сондай-ақ бұрын жүргізілген зерттеулер туралы мәліметтерді олардың қайталануы кезінде жасыру; баспаға, журналдың редакциясына хабарламай қайта жариялау және/немесе ғылыми жұмыстың негізсіз өзін-өзі ынталандыруы.

4.4 *Баспагер* – ғылыми журналдарды шығаратын заңды тұлға. Ғылыми журналдардың баспагері «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ болып табылады.

4.5 *Деректерді бұрмалау (misrepresentation)* – бұл академиялық жұмыста, ғылыми зерттеуде қажетті нәтиже алу үшін ақпараттың өзгеруі.

4.6 *Жасанды интеллект* - интеллект, бұл машиналар, атап айтқанда компьютерлік жүйелер. Бұл машиналарға қоршаған ортаны қабылдауға және мақсаттарына жету мүмкіндіктерін барынша арттыратын әрекеттерді орындау үшін оқу мен интеллектті пайдалануға мүмкіндік беретін әдістер мен бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлейтін және зерттейтін информатикадағы зерттеу саласы.

4.7 *Түзету (corrigendum)* – ғылыми жұмыс мәтініндегі кате жазуларды, орфографиялық, грамматикалық, стилистикалық, пунктуациялық қателерді түзету.

4.8 *Мүдделер қақтығысы* – бұл адамның (адамдар тобының) жеке және/немесе өзге де мүдделілігі шешім қабылдауға әсер етуі және осылайша жариялау процесіне қатысушының (қатысушылардың) мүдделеріне, үшінші тұлғаларға, қоғамға және/немесе ұйымға (ұйымдарға), оның ішінде осы адамның (адамдар тобының) жұмыс берушісі болып табылатын жағдайларға қатысты.

4.9 *Жалған авторлық* – жалған, жалған анонимизация, жалған Аноним, жалған сөз, автор ойыны.

4.10 *Жалған тең авторлық* – ғылыми жұмыстың (мақала, баяндама, монография және т. б.), сыйлық, стипендия, грант алуға өтінімдерді, ғылыми жұмысқа, зерттеуге және т. б. үлес қоспаған тұлғаларды авторлық ұжым

құрамына енгізу.

4.11 *Ғылыми этика қағидаларын бұзу* – қабылданған ғылыми этика қағидаттарын сақтамау.

4.12 *Ғылыми мақала* – бұл бұрын жарияланбаған және жаңалығы бар, автордың тұжырымдары мен ұсыныстары бар ғылыми зерттеудің теориялық, эксперименттік немесе аналитикалық қызметінің түпкілікті немесе аралық нәтижелері. Бұл сондай-ақ, бұрын жарияланған ғылыми зерттеулердің шолу мақаласы. Ғылыми мақаланың құрылымы, әдетте, атауынан, аннотациядан, түйінді сөздерден, негізгі ережелерден, кіріспеден, материалдар мен әдістерден, нәтижелерден, талқылаулардан, қорытындылардан, қаржыландыру туралы ақпараттан (бар болса) және әдебиеттер тізімінен тұрады.

4.13 *Ғылыми этика* – бұл ғылыми және ғылыми-зерттеу саласында жұмыс істейтін ғалымдардың мінез-құлқының нормалары, этикалық мінез-құлық ережелері.

4.14 *Ғылыми журнал* – ғылыми, педагог қызметкерлер мен білім алушыларға, сондай-ақ қалың оқырманға арналған теориялық және қолданбалы зерттеулердің нәтижелері сараптамалық бағалау (рецензиялау) негізінде жарияланатын мерзімді басылым.

4.15 *Ғылыми редактор* – редакция алқасының мүшесі, ол журналдың редакциясын басқарады және рецензиялау және ғылыми редакциялау нәтижелері негізінде қолжазбаны жариялауға қатысты түпкілікті шешім қабылдайды.

4.16 *Этикаға жатпайтын әдеп* – қабылданған нормаларды, ғылыми этика қағидаттарын бұзатын, үшінші тұлғалар және/немесе ұйымдар үшін теріс салдарлары бар жариялау процесіне бір немесе бірнеше қатысушының (автордың, баспагердің, ғылыми редактордың, редакциялық алқа мүшесінің, ғылыми журналға рецензенттің) мінез-құлқы, сондай-ақ, Шәкәрім университетінің ғылыми журналдары үшін жариялау этикасының нормалары мен ережелеріне сәйкес келмейтін әдеп. Сондай-ақ, жариялау процесіне қатысушылардың біреуі немесе бірнешеуі (автор, баспагер, ғылыми редактор, редакциялық алқа мүшесі, ғылыми журналдың рецензенті) өз қолжазбаларына рецензия берген, шарттық және/немесе жалған рецензия ұйымдастырған, ғылыми зерттеу нәтижелерін жариялау бойынша агенттік қызметтерге жүгінген, авторлардың құрамын бұрмалаған, жалған ғылыми зерттеулер жариялаған, автордың(-лардың) келісімінсіз қолжазба материалдарын басқа журналдарға/басылымдарға берген, автордың(-лардың) материалдарын үшінші тұлғаларға берген, авторлық құқықтар мен құпиялылық принциптерін бұзған, автор(-лар)дың қызметін, баға белгілеуді басқаруға бағытталған.

4.17 *Теру (erratum)* – бұл әдетте кездейсоқтықтың салдарынан басылған мәтіндегі қате. Негізінен, теру нәтижесінде сөздегі әріптердің реті бұзылады, бір әріп сөзден жоғалады, артық әріп қосылады немесе бір әріп екінші әріппен ауыстырылады.

4.18 *Түпнұсқа мәтін* – бұл басқа тілден алынбаған және аударылмаған,

бірақ тәуелсіз шығармашылық, зерттеу жұмысының нәтижесінде жасалған түпнұсқа түпнұсқа мәтін.

4.19 *Плагиат* – бөтен, иемденіп алынған мәтінді, идеяларды, жұмысты өзіндік авторлықты көрсетпестен (дереккөздерге сілтеме жасамай) пайдалану немесе орындалған жұмыстың тәуелсіздігіне күмән келтіретін осындай түрдегі және көлемдегі сілтемелері бар қарызға алынған материалдарды пайдалану. Сілтемелерді бұрмалау плагиат түрі ретінде де қарастырылады. Плагиат Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасын бұзу болып табылады және заңдық жауапкершілікке әкеп соғады.

4.20 *Ғылыми этика принциптері* – бұл ғылыми этиканың негізі болып табылатын ғылыми зерттеулердің нәтижелерін ұсынудағы ғылыми адалдық принциптері.

4.21 *Басқа адамдардың нәтижелерін иемдену* – бұл ғалым немесе ғалымдар тобы орынсыз немесе заңсыз пайда алу үшін жасаған қасақана алдау.

4.22 *Жариялау процесі* – қолжазбаны қабылдау, рецензиялау, ғылыми редакцияға және жариялауға дайындау және ғылыми мақалаларды журналдың келесі немесе кейінгі шығарылымына жариялау процесі.

4.23 *Жарияланым этикасы* – Шәкәрім университетінің журналдарында ғылыми жұмыстарды жасау, тарату және пайдалану кезіндегі жарияланым процесіне қатысушылардың: авторлардың, рецензенттердің, ғылыми редакторлардың, редколлегия мүшелерінің және баспагердің кәсіби мінез-құлық нормаларының жүйесі.

4.24 *Журналдың редакциялық алқасы (редаққа)* – журналға ғылыми басшылықты жүзеге асыратын, журналдың редакциялық саясатын айқындайтын және бақылайтын, сондай-ақ журналдың кезекті нөмірлерін бекіту және басып шығару процесін ұйымдастыратын орган.

4.25 *Журнал редакциясы* – бұл ғылыми редакторға, жауапты хатшыға және редакция алқасы мүшелеріне сілтеме жасау үшін қолданылатын жалпыланған атау.

4.26 *Ретракция (retraction) мақалалары* – бұл оқырмандарға елеулі қателіктер немесе қате мәліметтер бар жарияланымдар туралы, сондай-ақ олардың тұжырымдарына сенуге болмайтындығы туралы ескерту процедурасы. Дұрыс емес мәліметтер зерттеулердегі дұрыс қателіктің немесе дұрыс емес мінез-құлықтың нәтижесі болуы мүмкін.

4.27 *Рецензент* – ғылыми жұмыстарға сараптама жүргізуге уәкілетті ғылыми білімнің белгілі бір саласындағы ғалым-маман.

4.28 *Ғылыми жұмысты рецензиялау* – ғылыми жұмыстың сапасын, нәтижелерді баяндаудың түзетулері мен дұрыстығын қамтамасыз ету мақсатында сол саладағы ғалым-мамандардың ғылыми жұмыстарды (мақалалар, монографиялар, грантқа, жобаға өтінімдер және т.б.) қарау рәсімі.

4.29 *Қолжазба* – бұл жариялануға арналған журнал редакциясына ұсынылған, бұрын жарияланбаған авторлық ғылыми шығарма.

4.30 *Өзін-өзі плагиат* – бұл автордың өз шығармасын ішінара немесе

толығымен қайта жариялауы, бұл жұмыс бұрын жарияланғанын көрсетпейді.

4.31 *Ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет субъектілері* – ғылыми және (немесе) ғылыми - техникалық қызметті жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар.

4.32 *Фабрика* – ғылыми жұмыстарда және/немесе басқа жұмыстарда дәлелденбеген немесе шындыққа сәйкес келмейтін деректерді ұсыну және пайдалану.

4.33 *Фальсификация (лат.қолдан жасау)* – саналы бұрмалау, қолдан жасау, (шынайы, қазіргі) жалған ауыстыру.

4.34 *Ғылыми жұмыстардың сараптамасы* – кейіннен шешім қабылдау және таңдау мақсатында сарапшылардың (рецензенттің) пікірі негізінде ғылыми жұмыстың бағасын алу процесі.

5 ҒЫЛЫМИ ЭТИКАНЫҢ НЕГІЗГІ ПРИНЦИПТЕРІ

Ғылыми этиканың негізгі принциптері:

- 5.1 Адалдық пен адалдық;
- 5.2 Зерттеулерді жауапты жоспарлау және жүргізу;
- 5.3 Әділеттілік;
- 5.4 Объективтілік;
- 5.5 Кәсібилік;
- 5.6 Құпиялылық;
- 5.7 Әлеуметтік дербестік;
- 5.8 Қоғаммен қарым-қатынас;
- 5.9 Заңнаманы сақтау;
- 5.10 Ғылыми этика саласындағы өзін-өзі жетілдіру.

6 БАСПАГЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЖАРИЯЛАНЫМ ЭТИКАСЫНЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ

Шәкәрім университетінің ғылыми журналдарының баспагері өз қызметінде жариялау этикасының келесі негізгі принциптерін басшылыққа алады:

6.1 Осы Ережеге сәйкес редакциялық алқаның, ғылыми редакторлардың, рецензенттердің және авторлардың этикалық қағидаларын орындауы үшін жағдай жасайды.

6.2 Шәкәрім университетінің ғылыми журналдары үшін жарияланым этикасы ережесінің талаптарын бұзудың алдын алуға, оның ішінде шағым (дар) ды қарауда журнал редакциясына қолдау көрсету арқылы ықпал етеді.

6.3 Шәкәрім университетінің әрбір журналының редакциялық саясатының қағидаларына сәйкес ашық қолжетімділік ақпаратына жататындарды қоспағанда, жариялау процесіне қатысты барлық ақпараттық деректердің құпиялылығын қамтамасыз етеді.

6.4 Ғылыми, объективтілік және ашықтық қағидаларына сәйкес, сондай-ақ рецензиялау нәтижелері негізінде журналда жариялау үшін авторлық жұмыстарды еркін таңдау мүмкіндігін ұсынады.

7 РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА ЖАРИЯЛАУ ЭТИКАСЫНЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ

7.1 Журнал редакциясы редакцияға келіп түскен қолжазбалардың қайсысы жариялануға тиіс екендігі туралы түпкілікті шешімді ресімдеуге қойылатын талаптарға сәйкестігін тексеру нәтижелері және сараптамалық рецензия нәтижелері негізінде қабылдайды.

7.2 Редакция қолжазбаны жариялау туралы шешім қабылдау кезінде журналдың редакциялық саясатын басшылыққа алады және ғылыми және/немесе жариялау этикасын бұзу, плагиат және авторлық құқықтарды бұзу фактілері бар қолжазбаны жариялауға жол бермейді.

7.3 Редакция автор(-лар) ұсынған қолжазбаны журналда жариялау/қабылдау туралы шешім қабылдауға жауапты болады.

7.4 Егер алынған деректердің сенімсіз екендігі және/немесе ғылыми және/немесе жариялау этикасының қағидаттарын, нормаларын, стандарттарын бұзу, заңсыз іс-әрекеттер нәтижесінде алынғаны, эксперименттің кателіктері анықталғаны, мақала бұрын басқа басылымдарда тиісті рұқсатсыз немесе негіздемесіз жарияланғаны, мақала плагиат болып табылатыны, мақалада этикалық әдепке жат емес зерттеулер туралы ақпарат қамтылғаны туралы бұлтартпас дәлелдер болған жағдайда редакция мақаланы ретракциялау рәсімін жүргізуге тиіс.

7.5 Редакция қолжазбаларды нәсіліне, жынысына, діни сенімдеріне, этникалық шығу тегіне, азаматтығына, автордың саяси көзқарастарына және коммерциялық көзқарастарына қарамастан зияткерлік мазмұны бойынша бағалайды.

7.6 Журналдың редакциялық ұжымы ұсынған қолжазбалар туралы ақпаратты тиісті автордан, әлеуетті рецензенттерден және баспагерден басқа ешкімге ашпауы тиіс. Қарау үшін редакцияға келіп түскен кез келген қолжазба құпия құжат болып саналады. Қолжазбалар ешбір жағдайда үшінші тараппен көрсетілмеуі немесе талқыланбауы керек.

7.7 Редакциялық ұжым жарияланымнан бас тартылған қолжазба автордың (лардың) жазбаша келісімінсіз редакция ұжымы мүшелерінің өз зерттеулерінде пайдаланылмауын қамтамасыз етеді.

7.8 Егер редакция зерттеу нәтижелерімен байланысты автормен және/немесе ұйыммен қандай да бір бәсекелестік қатынаста болса немесе мүдделердің өзге де қайшылығы болса, қолжазбаны қараудан бас тартады.

7.9 Қолжазба мазмұнымен қандай да бір мүдделер қақтығысы болған жағдайда редакция ұжымының мүшесі бұл туралы редакторға хабарлауға

міндетті, содан кейін редактор қолжазбаны тексеруді қолжазбаның авторымен (-лерімен) мүдделер қақтығысы жоқ редакция ұжымының басқа мүшесіне қайта жібереді.

7.10 Журнал редакциясы ғылыми журналды дамытуға және жетілдіруге, пікір еркіндігі принциптерін ұстануға, журнал авторлары мен оқырмандарының кәсіби ғылыми қажеттіліктерін қанағаттандыруға жауапты.

7.11 Журналдың редакциясы қолжазбаны жариялау/бас тарту туралы шешім қабылдауға автордың (лардың), рецензенттің және журнал баспагерінің коммерциялық және/немесе өзге де мүдделерінің ықпал етуіне жол бермеуі тиіс.

7.12 Журнал редакциясы ғылыми және/немесе жариялау этикасының стандарттарын, нормалары мен қағидаттарын бұзу, этикаға сай емес әдеп, плагиат, өзін-өзі плагиат, шектен тыс өзін-өзі бағалау және мүдделер қақтығысы белгілері көрінеу белгілі қолжазбаны жариялау үшін жауапты болады.

7.13 Редакция немесе редакция ұжымы мүшелерінің бірі ғылыми және/немесе жарияланым этикасының стандарттарын, нормалары мен қағидаттарын бұзу фактілерін анықтаған жағдайда журналдың ғылыми редакторы редакция шешімінің негізінде жарияланымды ретракциялау рәсімін жүргізуге тиіс.

7.14 Редакцияға ғылыми және/немесе жариялау этикасының стандарттарын, нормалары мен қағидаттарын бұзу фактісін, қолжазба авторының әдепке жат мінез-құлқын немесе Шәкәрім университетінің журналында бұрын жарияланған мақаланы(-ларды) көрсете отырып, өтініш берушінің(-лердің) қолы қойылған тұлғадан (тұлғалар тобынан) (қағаз және/немесе электрондық форматта) шағым келіп түскен жағдайда, журнал редакциясын қарауға және ғылыми және/немесе жариялау этикасының ғылыми және / немесе редактордың немесе оны алмастыратын тұлғаның, шағым(-дар) ды редакцияға келіп түскен күннен бастап 30 күнтізбелік күннен аспайтын мерзім ішінде шағым(-дар) ды алған тұлғаға (тұлғалар тобына) өткізеді.

7.15 Жасырын келіп түскен шағымға жауап қайтаруға және дайындауға, қайта қарауға жатпайды.

7.16 Редакция ғылыми және/немесе жариялау этикасының стандарттарын, нормалары мен қағидаларын бұзу фактісін, қолжазба авторының этикаға сай емес әдебін немесе Шәкәрім университетінің ғылыми журналында бұрын жарияланған мақалаларды көрсете отырып, тұлғаның (тұлғалар тобының) наразылығына қатысты орынды шаралар қабылдауға міндеттеледі.

7.17 Егер талапта көрсетілген дәлелдер расталса, редакция қолжазбаны жариялаудан бас тартуға және осы қолжазбаны жариялау бойынша автормен(-лармен) одан әрі ынтымақтастықты тоқтатуға немесе Шәкәрім университетінің журналында бұрын жарияланған мақаланы ретракциялау

рәсімін жүргізуге құқылы.

7.18 Журнал редакциясы сарапшылар мен рецензенттердің объективтілігіне әсер етуі мүмкін әрекеттерге жол бермейді.

7.19 Журналдың редакциясы өзін-өзі жетілдіруге және этикалық принциптерді дамытуға ұмтылады, күрделі этикалық жағдайларда сындарлы шешімдер табады.

8 АВТОРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖАРИЯЛАНЫМ ЭТИКАСЫНЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ

8.1 Автор(-лар) журнал редакциясына мақала қолжазбасын ұсынады және оның бұрын жарияланбағанына, сондай-ақ ұсынылмағанына және басқа басылымдарда жариялау үшін қарауда болмауына кепілдік береді.

8.2 Қолжазбаны бір мезгілде бірнеше журнал/басылымға беруге болмайды, бұл жарияланымның этикалық стандарттарының бұзылуы болып саналады.

8.3 Автор(-лар) қолжазбада баяндалған зерттеу нәтижелері дербес және бірегей жұмыс болып табылатынына және қолжазбаны қарау және/немесе рецензиялау процесінде анықталуы мүмкін қате иемденіп алуды (плагиатты) қамтымайтынына кепілдік береді.

8.4 Егер нәтижелері қолжазбада көрсетілген және сипатталған зерттеуді бірнеше автор жүргізсе, негізгі автор болып табылатын адам авторлар тізімінде бірінші болып көрсетіледі.

8.5 Зерттеуге елеулі үлес қосқан тұлғалар тең авторлар ретінде көрсетілуі тиіс.

8.6 Хат-хабар авторы барлық бірлескен авторлардың деректерін қолжазбаға енгізуді қамтамасыз етуі керек.

8.7 Қолжазбада көрсетілген барлық авторлар қолжазбаның мазмұнына жауап береді.

8.8 Хат-хабар авторы редакцияға басқа авторлар мақұлдаған қолжазбаны ұсынуы керек.

8.9 Автор(-лар) ғылыми және/немесе жариялау этикасының стандарттарын, нормалары мен қағидаларын бұзу, әдепке жат мінез-құлық, плагиат, өзін-өзі плагиат, өзін-өзі асыра бағалау, фабрика, бұрмалау, деректерді бұрмалау, жалған авторлық, қайталану, мүдделер қақтығысы, алдау белгілері бар мақаланы жариялауға жауапты болады.

8.10 Бөтен жұмыстардың фрагменттері пайдаланылған және/немесе басқа авторлардың бекітуі(-лері) алынған жағдайда қолжазбада міндетті түрде түпдерегі көрсетілген библиографиялық сілтемелер ресімделуі тиіс.

8.11 Кез-келген нысандағы плагиат (рәсімделмеген дәйексөздер, түрлендіру немесе зерттеу нәтижесін(-лерін), мәтінді, басқа тұлғалардың (идеяларын беру) этикалық емес және қолайсыз әрекет болып табылады.

8.12 Жариялау процесінің кез келген сатысында жұмыста қателер мен дәлсіздіктер анықталған жағдайда автор(-лар) бұл туралы ғылыми редакторға

дереу хабарлауға және қателерді жоюға немесе түзетуге, ал түзетуге болмайтын өрескел қателер табылған жағдайда жарияланымды кері қайтарып алуға көмек көрсетуге міндеттенеді.

8.13 Автор(лар) берілген гипотезалардың, идеялардың, мәтіндердің, суреттердің және ғылыми нәтижелердің авторы кім екені түсінікті болатындай түпнұсқа дереккөздерге сілтеме жасауға міндеттенеді.

8.14 Автор(лар) дәйексөздер санын және ғылымометриялық көрсеткіштерді арттырудың этикалық емес тәжірибелерін пайдаланбайды.

8.15 Автор(лар) мәтінді, идеяларды, гипотезаларды, қорытындыларды, әдістерді, зерттеу нәтижелерін, графиктерді, кодтарды, суреттер мен авторлардың туындыларын авторға және қарыз алу көзіне сілтеме жасамай пайдалануға және тағайындауға, сондай-ақ мәтінді пайдалануды қоса алғанда, мағынасын өзгертпестен сөздер мен өрнектерді синонимдік ауыстырумен авторлардың мәтінін пайдалануға жол бермейді, басқа тілден аударылған, жалған және жалған.

8.16 Өз жарияланымдарында зерттеушілерге және (немесе) қоғамға зиян келтіруі мүмкін қателер анықталған кезде автор (лар) оларды түзету немесе кері қайтарып алу жөнінде шаралар қабылдайды.

8.17 Автор(лар) қолжазбада келтірілген идеяларды, нәтижелерді және/немесе фактілерді дәлелдеу үшін қосымша материалдар ұсынуы тиіс, егер рецензент (лер), ғылыми редактор, журналдың редакциялық алқа мүшесі зерттеу нәтижелерінің шынайылығына және/немесе дұрыстығына күмән келтірсе.

8.18 Автор (лар) қолжазбаны бағалауға және түсіндіруге әсер етуі мүмкін мүдделер қақтығысын ашуы керек.

8.19 автор (лар) зерттеуге қатысты сынға немесе ескертулерге, сондай-ақ қолжазбаны рецензиялау және жариялау жөнінде редакциямен өзара іс-қимылға қатысты этикалық нормаларды құрметтеуге тиіс.

8.20 осы Ереженің 8-бөлімінде көрсетілген этикалық қағидаттарды сақтамау, автор (лар) жарияланым этикасын өрескел бұзу ретінде бағаланады және қолжазбаны рецензиялаудан және/немесе жарияланымнан алып тастауға негіз береді.

9 РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАРИЯЛАУ ЭТИКАСЫНЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ

9.1 Рецензент рецензиялау процесіне адал қатысады, жұмыстарды Сындарлы, объективті және бейтарап бағалауды ұсынады.

9.2 Рецензент өз ескертулеріне дәлелдер келтіруі және журналдағы жарияланымда қолжазбаны қабылдау немесе қабылдамау туралы өз шешімін негіздеуі тиіс.

9.3 Рецензент зерттеушілерді объективті және негізделген түрде сынайды, оны құрметпен, қорлаусыз және қадір-қасиетін төмендетпей білдіреді.

9.4 Рецензент өзі ұсынған қолжазбаны сараптамалық бағалау журналдағы жарияланымда қолжазбаны қабылдау немесе қабылдамау туралы

түпкілікті редакциялық шешімдер қабылдауға негіз болып табылатынын, сондай-ақ авторға қолжазбаны жақсартуға көмектесетінін есте сақтауы тиіс.

9.5 Рецензентке рецензиялауға ұсынылған қолжазба құпия құжат ретінде қарастырылуы керек.

9.6 Рецензенттің ғылыми редактордың және/немесе қолжазба авторының рұқсатынсыз қолжазбаны басқа адамдармен көрсетуге немесе талқылауға құқығы жоқ.

9.7 Рецензент жарияланбаған қолжазбаларды, оларды рецензиялау және жариялау процесі барысында жариялауға дайындау қажеттілігін қоспағанда, таратпауы тиіс.

9.8 Рецензиялау процесінде алынған ғылыми материалдардың ақпараты мен идеяларын рецензент жеке және/немесе өзге де пайда алу үшін пайдаланбауы тиіс.

9.9 Рецензент қолжазбаны жақсарту бойынша ескертулер мен ықтимал түзетулерді көрсетуі тиіс.

9.10 Рецензент редакцияның назарын қарастырылып отырған қолжазба мен бұрын жарияланған басқа жұмыс арасындағы айтарлықтай ұқсастыққа аударуы керек, егер бұл рецензентке белгілі болса.

9.11 Егер рецензент ғылыми және/немесе жариялау этикасының стандарттарын, нормалары мен қағидаттарын бұзу фактісі, плагиат, көшіру, жалған, қолдан жасалған материалдар немесе зерттеу нәтижелері бар деп пайымдауға жеткілікті негіздер болса, қолжазбаны жариялауға жібермеуге тиіс.

9.12 Рецензент рецензияны редакция белгілеген мерзімде ұсынуға міндетті. Егер қолжазбаны қарау және осы мерзімде рецензия дайындау мүмкін болмаса, рецензент бұл туралы редакцияға хабарлауы тиіс.

9.13 Рецензент бәсекелестіктен, ынтымақтастықтан және/немесе қолжазбаға қатысы бар авторлардың немесе мекемелердің бірімен басқа да қатынастардан туындайтын мүдделер қақтығысына себеп болуы мүмкін қолжазбаларды қарамауы тиіс.

9.14 Қолжазбаны бағалау кезінде оның біліктілігі шешім қабылдау үшін жеткіліксіз деп санайтын рецензент бұл туралы ғылыми редакторға дереу хабарлауға және қолжазбаны рецензиялаудан бас тартуы тиіс.

10 ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТКЕ ҚАТЫСТЫ ЖАРИЯЛАУ ЭТИКАСЫНЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ (ЖИ)

10.1 Журнал редакциясы зерттеу жүргізу және мақаланы дайындау кезінде ЖИ бар құралдарды пайдалануды ұсынбайды.

10.2 Ешқандай ЖИ бағдарламасы және ешқандай жағдайда мақаланың авторы немесе тең авторы ретінде көрсетілмейді. ЖИ бағдарламасы зерттеу жүргізуге және мақаланы дайындауға үлес қосқан адамдардың тізімінде көрсетілмейді. Бағдарламалар мен құралдар негізделген және ұсынылған жұмыс

үшін жауап бермейді (және көтере алмайды), олар мүдделер қақтығысының болуы мен болмауы туралы мәлімдей алмайды және авторлық құқықты басқара алмайды.

10.3 Мақаланы дайындау кезінде ЖИ пайдаланылған жағдайда, мақаланың нақты бөлімдерін жасау үшін ЖИ қолдану туралы толық ақпарат беру міндетті болып табылады. ЖИ қолдану туралы ақпарат мақаланың кіріспесінде немесе «Зерттеу әдістері» бөлімінде ұсынылуы мүмкін.

10.4 ЖИ-пен жүргізілген жұмыстың сипаттамасы мыналарды қамтуы керек: ЖИ құралдарының атауы, нұсқасы және әзірлеушісі (мысалы, Chatgpt, OpenAI әзірлеген GPT-4 негізіндегі 25 қыркүйектегі нұсқасы).

10.5 Журналдың редакциясы ЖИ пайдалана отырып дайындалған мақалаларды жариялау немесе жариялаудан бас тарту туралы шешім қабылдау құқығын өзіне қалдырады. Егер мақала жасанды интеллект көмегімен дайындалған болса, бірақ бұл ретте мақалада оның қолданылуы туралы ақпарат көрсетілмесе, мақала редакцияның шешімі бойынша жарияланымнан алынып тасталуы мүмкін.

10.6 ЖИ шолуды дайындауда қолданыла алмайды. Мақала мәтінінің немесе шолу мәтінінің үзінділері автордан алынған ақпараттың құпиялылығын бұзуы мүмкін.

10.7 Рецензенттер осы бөлімдермен танысуы қажет. Осы қағидалардың 10.2, 10.3, 10.4. бұзылуына күдік туындаған жағдайда рецензент журналдың редакциясына хабарлауы керек. Егер мақала немесе оның бөліктері ЖИ көмегімен жасалған деген алаңдаушылық туындаса және бұл туралы ақпарат болмаса, бұл шолуда оның дәлдігіне және/немесе жариялауға жарамдылығына әсер ететін фактор ретінде атап өтілуі мүмкін.

10.8 Редакцияға мақаламен жұмыс істеу кезінде ЖИ пайдалануға рұқсат етілмейді. Мұның себебі рецензенттермен бірдей: чат-ботқа мақаланың үзіндісін де, шолудың үзіндісін де жүктеу кезінде құпиялылықтың бұзылу қаупі жоғары.

11 ЖАРИЯЛАУ ЭТИКАСЫНЫҢ ҚАҒИДАТТАРЫН, НОРМАЛАРЫ МЕН СТАНДАРТТАРЫН САҚТАУ

11.1. Жариялау этикасының этикалық нормаларын бұзған жағдайда жағдайды мұқият түсініп, ғылыми жұмысты ұжымдық шарттар мен этикалық нормаларды реттейтін құқықтық нормаларды қолдану қажет.

11.2. Жариялау процесіне қатысушылардың этикалық нормаға жат әдебін қарастырған кезде құпиялылық қағидатын сақтау керек.

11.3. Егер адамдарға немесе мүлікке нақты қауіп болмаса, жасырын куәліктер мен өтініштер қарауға қабылданбауы тиіс.

11.4. Этикалық қақтығыстарды талқылау және талқылау арқылы шешу керек.

11.5. Жариялау этикасының қағидаттары мен стандарттарын бұзу жағдайлары осы Ереженің 6-бөлімінде көрсетілген университеттің ғылыми журналдары үшін жариялау этикасына сәйкес ресми тәртіппен қаралуға тиіс.

12 АВТОРДЫҢ РЕСМИ ШАҒЫМ БЕРУІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАРАЛУЫ

12.1 Автордың(-лардың) (қағаз және/немесе электрондық форматта) аты-жөні, байланыс деректері (ұялы телефон нөмірі, пошта мекенжайы және электрондық пошта мекенжайы) көрсетілген, ғылыми және/немесе жарияланым этикасының қағидаттарын, стандарттарын бұзғаны үшін және жариялау процесіне бір немесе бірнеше қатысушының (ғылыми редактордың, редалқа мүшесінің, Шәкәрім университеті ғылыми журналының рецензентінің) әдепке жат қылықтары үшін шағымы Шәкәрім университеті ғылыми журналының редакциялық алқасына берілуге тиіс.

12.2 Редакцияға жасырын келіп түскен шағымға (шағымдарға) жауап қайтаруға/шешім шығаруға және дайындауға, жіберуге жатпайды.

12.3 Өтініш берушінің шағымды қараудың кез келген сатысында оны кері қайтарып алуға құқығы бар.

12.4 Жарияланым этикасының қағидаларын бұзу фактілерін, ережелерін көрсете отырып, редакцияға шағым берілген жариялау процесіне қатысушы (лар) өтініш берушінің қолы қойылған шағымды теріске шығаратын фактілерді (қағаз және/немесе электрондық форматта) редакцияның қарауына ұсынуға, сондай-ақ өтініш берушінің (- лердің) қолы қойылып апелляция беруге (қағаз және/немесе электрондық форматта) құқығы бар.

13 ЖАРИЯЛАУ ЭТИКАСЫ ҚАҒИДАТТАРЫ БҰЗЫЛҒАН ЖАҒДАЙДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ШАРАЛАР

13.1 Журналдың редакциялық алқасына қағидалардың және жариялау этикасы стандартының(-тарының) бұзылуы, әдепке жат мінез-құлық фактісі көрсетіле отырып, шағым түскен кезде фактілер тиісті рәсімдерге сәйкес дереу тергеп-тексерілуге тиіс, қажетті шаралар бейтараптықпен қабылдануға тиіс, олардың нәтижелері бойынша хаттама түрінде шешім дайындалуы тиіс.

13.2 Хаттаманың негізінде немесе жарияланым этикасының (принциптерінің) және стандарттарының (стандарттарының) бұзылу фактісін (фактілерін), этикалық емес мінез-құлықты қосымша тергеуді талап ететін жекелеген жағдайларда университеттің ғылым жөніндегі проректоры редакция мүшелерінің арасынан (мүшені (мүшені) қоспағанда) арнайы комиссия тағайындау туралы өкім шығаруға құқылы. -шағым кімге қатысты берілген), ғылым жөніндегі департамент қызметкерлерінің, тиісті сала ғалымының шағымда көрсетілген жарияланым этикасы қағидаты(-лары) мен ережесін бұзу

фактілерінің(-тердің) бар-жоғын немесе жоқтығын, әдепті емес мінез-құлықты анықтау бойынша көрсетіледі.

13.3 Шәкәрім университетінің ғылым және инновация жөніндегі проректорының өкімімен тағайындалатын, оған қатысты жарияланым процесінің бір немесе бірнеше қатысушысына (ғылыми редакторға, редакциялық ұжым мүшесіне, Шәкәрім университетінің ғылыми журналының рецензентіне) қатысты жарияланым этикасының қағидаларын және стандартын (стандарттарын), шағымда көрсетілген әдепке жат мінез-құлықты бұзу фактісі (фактілері) расталған арнайы комиссия Шәкәрім университетінің тәртіптік комиссиясына тәртіптік ықпал ету шараларын қабылдау, оның ішінде сөгіс, қатаң сөгіс, тәртіптік комиссия алдында Шәкәрім университетінің қызметкері(-лері) болып табылатын қатысушының немесе жариялау процесіне бірнеше қатысушылардың (ғылыми редактордың, редакция ұжымы мүшесінің, Шәкәрім университеті ғылыми журналының рецензентінің) үстінен сөгіс, лауазымын төмендету, жұмыстан шығаруға құқылы.

14 ӨЗГЕРІСТЕР ЕНГІЗУ ТӘРТІБІ

14.1 Осы Ереженің қағидалары жариялау процесіне қатысушылардың барлығы, оның ішінде Шәкәрім университетінің ғылыми журналдарында қолжазбалар мен жарияланған мақалалардың авторлары, ғылыми редакторлар, редакциялық алқа мүшелері, Шәкәрім университетінің ғылыми журналдарының рецензенттері орындауы үшін міндетті және нормативтік құжаттардың өзгеруіне және/немесе осы стандартта ескерілмеген шараларға байланысты өзгертілуі не толықтырылуы мүмкін.

14.2 Осы Ережеге өзгерістер Шәкәрім университетінің Ғылым жөніндегі проректорының тапсырысымен енгізіледі.

15 ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ БӨЛУ

15.1 Жариялау процесінің әрбір қатысушысы, соның ішінде автор қолжазбалар мен жарияланған мақалалар Шәкәрім университетінің ғылыми журналында, ғылыми редактор, редакция ұжымының мүшесі, Шәкәрім университетінің ғылыми журналының рецензенті және университеттің ғылыми журналында қолжазбаны жариялау үдерісіне қатысатын басқа да тұлғалар осы Ережеде көрсетілген жарияланым этикасының қағидаларын, нормалары мен стандарттарын орындауға және сақтауға дербес жауапты болады.

15.2 Редакциялық ұжымының әрбір мүшесі жариялау этикасы және әдепке жат мінез-құлық қағидалары бұзылған жағдайда қажетті шараларды қолдануға жауапты болады.

15.3 Қолжазбаның әрбір авторы жарияланым этикасының қағидаларын қатаң сақтау қажеттілігін басшылыққа алуы және қолжазбаны жариялауға берудің барлық кезеңдерінде оларды адал ұстануы тиіс.